

16. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики : [монографія] / Анатолій Миколайович Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
17. Прохоров Ю.Е. Национальные социокультурные стереотипы речевого общения и их роль в межкультурной коммуникации / Ю.Е. Прохоров // Функциональные исследования. – М. : Московский лицей, 1997. – Вып. 4. – С. 5–21.
18. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О.Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006.–716 с.
19. Слышкин Г.Г. Лингвокультурные концепты и метаконцепты : [монография] / Г.Г. Слышкин. – Волгоград : Перемена, 2004. – 290 с.
20. Тукаева Г.С. Исследовательский потенциал когнитивных структур / Г.С. Тукаева // Вестник Башкир. ун-та. – 2009. – Т. 14. – № 3. – С. 861–865.
21. Чернейко Л.О. Металингвистика : хаос и порядок / Л.О. Чернейко // Вестник Московского университета. Сер. 9. : Филология. – 2001. – № 5. – С. 39–52.
22. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса : [монография] / Е.И.Шейгал. – М. ; Волгоград : Перемена, 2000. – 368 с.
23. Laclau E. Discourse. The Blackwell Companion to Contemporary Political Philosophy / E. Laclau. – Oxford : Blackwell, 1993. – P. 431–437.

УДК 811.111'1

Осташова О.І. (Донецьк)

СПОСОБИ ВИРАЖЕННЯ СУБ'ЄКТА В ОЦІННИХ ВИСЛОВЛЮВАННЯХ АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ

Описано способи вираження суб'єкта оцінки в оцінних висловлюваннях, функціонуючих художньому дискурсі XIX-XX сторіч. Виокремленні типи суб'єкта оцінки, визначені способи експлікації суб'єкта оцінки в структурі оцінного висловлювання. Розглянуті моделі співвідношення суб'єкта оцінки та суб'єкта мовлення в оцінному висловлюванні.

Ключові слова: оцінне висловлювання, суб'єкт оцінки, суб'єкт мовлення, художній дискурс.

Описаны способы выражения субъекта оценки в оценочных высказываниях, функционирующих в художественном дискурсе XIX-XX веков. Выделены типы субъекта оценки, определены способы экспликации субъекта оценки в структуре оценочного высказывания. Рассмотрены модели соотношения субъекта оценки и субъекта речи в оценочном высказывании.

Ключевые слова: оценочное высказывание, субъект оценки, субъект речи, художественный дискурс.

The article is devoted to the description of the means of expression of a subject of evaluation in evaluative utterances functioning in the English-speaking fictional discourse of XIX-XX centuries. In the article types of subject of evaluation are singled out, ways of explication of a subject of evaluation in the structure of evaluative utterances are defined, patterns of correlation between a subject of evaluation and a subject of speech are described.

Key words: evaluative utterance, subject of evaluation, subject of speech, fictional discourse.

1. Вступні зауваження

У сучасній лінгвістиці спостерігається стійкий інтерес до вивчення категорії оцінки в межах антропоцентричної парадигми, яка виводить на перше місце особистість. За своєю природою оцінка антропоцентрична, тому для того, щоб оцінити будь-який об'єкт, людина повинна «пропустити» його через свою свідомість. Природа оцінки відповідає природі людини, тому що оцінюється завжди те, що важливе для неї. Як справедливо зазначає Н. Д. Арутюнова, природа оцінки завжди відповідає природі людини, тому що «оцінюється те, що необхідно (фізично та духовно) людині та людству» в певний проміжок часу [1].

У більшості лінгвістичних досліджень, присвячених категорії оцінки, описуються види оцінних значень і засоби їхнього вираження (Н. Д. Арутюнова, О. Л. Бессонова, О. М. Вольф, В. Г. Гак, О. В. Кунін, Г. Г. Кошель, Т. В. Маркелова, Ю. К. Островська, Г. І. Приходько, Є. С. Сисоєва, О. В. Тараненко, В. М. Телія, О. В. Трофімова та ін.), розглядається зв'язок оцінки з модальністю (О. М. Вольф, В. М. Телія, Л. І. Коноваленко та ін.), особливості функціонування оцінних висловлювань у різних типах текстів (В. М. Богуславський, В. І. Васильєв, Н. Г. Гуменюк, Л. Г. Заятуєва, С. Н. Колесник, Н. Н. Миронова, Т. С. Шумейко та ін.).

Актуальність даного дослідження полягає у вивченні категорії оцінки крізь призму мовленнєвої діяльності мовців, зображеної в художньому дискурсі XIX–XX сторіч.

Стаття присвячена опису способів вираження суб'єкта оцінки в оцінних висловлюваннях, функціонуючих в англomовному художньому дискурсі XIX–XX сторіч.

Об'єктом дослідження виступають оцінні висловлювання інгерентним, компонентом предикатів яких є оцінна сема та які є частиною монологічного або діалогічного мовлення персонажів творів, тобто мають прагматичний

потенціал. Це висловлювання типу *You are a ripping swimmer* 'Ти першокласний пловець'; *She's very attractive* 'Вона дуже приваблива'. Корпус мовного матеріалу дослідження складають 3000 контекстів, добраних методом суцільної вибірки з англomовних художніх текстів XIX–XX сторіч, по 1500 в кожному досліджуваному періоді.

Предмет дослідження – різні способи вираження суб'єкта оцінки в структурі оцінних висловлювань.

Мета дослідження полягає в описі способів вираження суб'єкта оцінки в структурі оцінних висловлювань в англomовному художньому дискурсі XIX–XX сторіч.

2. Теоретичні засади дослідження

У прагмалінгвістиці висловлювання розглядається як елементарна одиниця мовлення, яка використовується для досягнення певної комунікативної мети, та постає засобом реалізації мовленнєвого акту. Н. І. Формановська уточнює визначення цього терміна, підкреслюючи, що «висловлювання – це лексично наповнена, інтонована одиниця мовленнєвого рівня, що включається в широкий контекст фонових знань і національно-ментальних стереотипів» [6, с. 29].

Як зазначає О. Г. Почепцов, «своїм мовленнєвим ходом мовець переслідує певну мету. Іntenцію можна розглядати як різновид бажання, а саме як бажання, для реалізації якого особа вдаватиметься до певних кроків. У тому разі, якщо інтенція належить мовцеві, дії, спрямовані на реалізацію інтенції, включають продукування мови або зводяться до цього процесу» [4, с. 74].

Оцінне висловлювання (далі ОВ) визначається як інтенційно зумовлене, граматично, семантично й інтонаційно організоване мовленнєве утворення, за допомогою якого суб'єкт (особа чи група осіб) виражає своє оцінне ставлення до об'єкта дійсності в певній комунікативній ситуації.

Одним із важливих особливостей оцінного висловлювання є взаємодія об'єктивного та суб'єктивного компоненту в його структурі. Об'єктивний компонент (дескриптивний, пов'язаний з референцією) завжди орієнтований на властивості об'єкта оцінки, тоді як суб'єктивний компонент (пов'язаний з прагматичною інтенцією мовця) відображує ставлення суб'єкта оцінки до її об'єкта [5, с. 11].

Вслід за О. М. Вольф [2], ми розглядаємо оцінку як один із видів модальності, який накладається на дескриптивний зміст речення, та вважаємо можливим зображення структури ОВ у вигляді модальної рамки.

Одним із інваріантних структурних компонентів модальної рамки ОВ є суб'єкт оцінки. Під оцінюючим суб'єктом ми розуміємо конкретизовану мовну особистість або групу мовних особистостей, що виражає своє позитивне чи негативне ставлення, оцінюючи певний предмет з позицій певних ціннісних критеріїв.

Суб'єкт, оцінюючи предмети чи явища навколишнього світу, спирається, з одного боку, на стереотипні уявлення суспільства про цей об'єкт та шкалу оцінок, відповідно до якої розташовує притаманні об'єкту ознаки, а з іншого боку, на своє ставлення до об'єкта (почуття, стандарти, ідеали, переконання, знання). При оцінці суб'єкт також бере до уваги прийняте в даному суспільстві уявлення про нормативний характер положення справ, тому що ставлення людей одного до одного, до різних подій життя в будь-якому суспільстві регулюється системою норм [5, с. 15]. Тобто стандарти цінностей певного суб'єкта оцінки, певною мірою, віддзеркалюють ціннісну картину світу людей тої чи іншої епохи.

Вслід за О. В. Куніним, розрізняємо індивідуальний та колективний суб'єкт в ОВ. Індивідуальним називається суб'єкт, коли оцінне ставлення до певного об'єкта належить тільки індивіду, носію певних цінностей та стереотипів. Колективним є суб'єкт, якщо оцінне судження визнається або поділяється групою індивідів, об'єднаних певними ціннісними орієнтирами та стереотипними уявленнями [3, с. 212].

3. Результати дослідження

В ході аналізу мовного матеріалу було виявлено, що суб'єктом оцінки в ОВ виступає, як правило, мовець, при цьому суб'єкт оцінки може бути представлений експліцитно чи імпліцитно в структурі ОВ.

Суб'єкт оцінки експліцитний, якщо в структурі ОВ він позначається окремим словом (іменником чи займенником), що пов'язує ОВ з конкретною особою (індивідуальний суб'єкт) чи групою осіб (колективний суб'єкт), які оцінюють певний об'єкт дійсності, виходячи з особистих переконань, почуттів.

Так, суб'єкт оцінки в контексті (1) "*I think that woman's beautiful*" (*J. Galsworthy To Let: 20*) 'Я вважаю, що ця жінка гарна' есплікується за допомогою особистого займенника *I*. Це свідчить про те, що суб'єкт оцінки в процесі оцінювання спирається на особисті переконання щодо об'єкта оцінки. В контексті (2) "*...we all think you're perfectly marvellous...*" (*F. Scott Fitzgerald Tender is the Night: 11*) '... ми всі вважаємо, що ви пречудова...' суб'єкт оцінки також експліцитний та позначається особистим займенником *we* в комбінації з *all*. Це вказує на те, що об'єкт оцінюється групою осіб, які є носіями ідентичних оцінних стандартів та стереотипів. Необхідно зазначити, що аксіологічний предикат *think* в обох прикладах не тільки вводить у висловлювання експліцитну суб'єктивність, але й підкреслює, що оцінка належить до концептуального світу оцінюючого суб'єкта, що знижує категоричність оцінки.

Але іноді суб'єкт оцінки есплікується в структурі ОВ за допомогою особового займенника в непрямому відмінку в комбінації з дієсловом-зв'язкою *seem*. В такому випадку суб'єкт мовлення постулює себе як суб'єкта оцінки, але намагається позицінувати себе більш відсторонено та об'єктивно. Прикладом цього може слугувати контекст (3): *He seems to me a queer fish for a friend of our family* (*J. Galsworthy To Let: 50*) 'Він здається мені дуже ексцентричним як для друга нашої родини'.

Суб'єкт оцінки не завжди есплікується в структурі ОВ, а може постулюватися в контексті, в якому функціонує ОВ. Так, у прикладі (4) "*He is quite a gentleman.*" – *Julia smiled* (*W. Somerset Maugham Theatre: 3*) 'Він такий тактовний юнак', суб'єкт оцінки дистантний і встановлюється з контексту, в якому функціонує ОВ. З контексту зрозуміло, що суб'єктом оцінки є *Julia*. Це вказує на те, що оцінка належить окремому індивіду та відбиває його особисті стереотипи та погляди на ситуацію в цілому.

Суб'єкт оцінки імпліцитний, коли в структурі ОВ немає жодного слова, яке би натякало на особу / групу осіб, від імені якої / яких оцінюється певний об'єкт навколишнього світу. Наприклад, у контексті (5) *Lady*

Catherine is known as an arrogant, conceited woman (J. Austen Pride and Prejudice: 103) ‘Леді Кетрін знають як пихату та зарозумілу жінку’ в структурі ОВ вживається пасивна конструкція *is known*, що вказує на імпліцитність суб’єкта оцінки. Мовець не тільки передає оцінне судження про конкретну людину, сформоване певною групою осіб, але відносить себе до цієї групи, поділяючи з ними ціннісні орієнтири та стереотипи.

В ході аналізу мовного матеріалу було встановлено, що іноді суб’єкт оцінки та мовець в ОВ не збігаються. Важливою особливістю такого роду ОВ є той факт, що суб’єкт оцінки, як правило, есплікується в структурі ОВ, тому що мовець не бажає брати на себе відповідальність за сторонню оцінку думку. В цьому випадку суб’єктом оцінки може бути друга або третя особа.

Коли суб’єктом оцінки виступає третя особа чи група осіб, мовець не постулює себе як оцінюючий суб’єкт, а лише приписує оцінку діяльності певній особі чи групі осіб, які не присутні при акті комунікації. Так, у контексті (6) *She says that the women who fall in love with her husband are so uncommonly second-rate (W. Somerset Maugham The Painted Veil: 108-109)* “Вона говорить, що жінки, які закохуються в її чоловіка, дуже посередні” мовець лише повідомляє слухачеві з байдужістю оцінне судження, сформоване третьою особою, позначеною в структурі висловлювання особовим прийменником *she*, що не бере участі у розмові.

У прикладі (7) *The nuns at the convent swear by him. They think he's a hero (W. Somerset Maugham The Painted Veil: 117)* “Чорниці при монастирі безмежно вірять в нього. Вони думають, що він – герой” мовець також не ототожнює себе з суб’єктом оцінки, а лише інформує слухача про те, як інші особи оцінюють якості їм обом знайомої людини. Суб’єктом оцінки в контексті (7) є група осіб, яка виражена в структурі оцінного висловлювання особистим прийменником *they*, що конкретизується в контексті іменником *nuns*.

Але мовець не завжди лише переповідає слухачеві оцінне судження третьої особи щодо об’єкта оцінки, він може як погоджуватися з ним, так і протиставляти своє оцінне ставлення іншому. Так, у контексті (8) *Everybody thinks Mr. Martin a respectable young man, but I cannot admit him to be Harriet's equal (J. Austen Emma: 50)* ‘Містера Мартіна вважають дуже порядним молодиком, але я не думаю, що він рівня Херріет’ суб’єкт мовлення не лише переповідає позитивне оцінне судження про *Містера Мартіна*, що склалося в оточення, але й протиставляє своє негативну думку про нього.

Якщо суб’єкт оцінки репрезентується в структурі висловлювання другою особою, то частіше за все метою суб’єкта мовлення виступає перепитати про оцінне ставлення співрозмовника до об’єкта оцінки. Прикладом цього може слугувати контекст (9) *“I think this great intimacy between Emma and Harriet Smith is a bad thing.” said Mr. Knightley. “Do you really think it a bad thing? – why so?” (J. Austen Emma: 29)* ‘Я вважаю, що ця близькість між Емою та Херріет Сміт негарна справа. – сказав Містер Найтлі. Ви дійсно вважаєте це негарною справою? Чому?’. Але іноді суб’єкт мовлення має бажання уточнити, чи змінилося оцінне ставлення суб’єкта оцінки до об’єкта, що оцінюється. Наприклад, контекст (10) *Well, do you think I'm such a dirty dog as you did? he asked (W. Somerset Maugham The Painted Veil: 247)* ‘Ти все ще думаєш, що я такий негідник? – запитав він’.

4. Висновки та перспективи дослідження

Оцінне висловлювання – інтенційно зумовлене, граматично, семантично й інтонаційно організоване мовленнєве утворення, за допомогою якого суб’єкт (особа чи група осіб) виражає своє оцінне ставлення до об’єкта дійсності в певній комунікативній ситуації.

Базовим компонентом структури оцінного висловлювання є суб’єкт оцінки. Суб’єкт оцінки – це конкретизована мовна особистість (індивідуальний суб’єкт) або група мовних особистостей (колективний суб’єкт), що виражає своє позитивне або негативне ставлення, оцінюючи об’єкт навколишнього світу з позицій певних ціннісних критеріїв. Суб’єкт мовлення – це мовна особистість, що продукує певне висловлювання в конкретній комунікативній ситуації.

Аналіз мовного матеріалу показав, що суб’єкт оцінки і суб’єкт мовлення можуть збігатися або не збігатися в ОВ. У художньому дискурсі XIX і XX століть превалюють ОВ, в яких суб’єкт мовлення виступає суб’єктом оцінки (в XIX ст. – 80 %, в XX ст. – 65 %). Якщо суб’єкт оцінки ототожнюється із суб’єктом мовлення в ОВ, то можна виокремити такі типи суб’єкта ОВ: індивідуальний (експліцитний та дистантний) та колективний (експліцитний і імпліцитний). Якщо суб’єкт мовлення не постулює себе як суб’єкта оцінки, то суб’єкт оцінки, індивідуальний або колективний, як правило, есплікується в структурі ОВ, тому що мовець не бажає брати відповідальність за сторонню оцінку думку.

Перспектива дослідження вбачається в залученні отриманих результатів в описі структурно-семантичних особливостей ОВ в англomовному художньому дискурсі XIX-XX сторіч.

Список літератури

1. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н.Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
2. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки / Е.М. Вольф. – [2-е изд.]. – М. : УРСС, 2002. – 247 с.
3. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка: учебное пособие для ин-тов и фак-тов ин. яз / А.В. Кунин. – Дубна : Феникс+, 2005. – 351 с.
4. Почепцов О.Г. Основы прагматического описания предложения / О. Г. Почепцов. – К. : Вища школа, 1986. – 116 с.
5. Процедури концептуального аналізу в різноструктурних мовах // Типологічні зіставні діахронічні дослідження / О. Л. Бессонова (отв. ред.), О. С. Сарбаш, О. В. Трофімова, С. В. Олійник, І. Д. Стоянова. – Т.7. – Дон. : ДонНУ, 2012. – 360 с.
6. Формановская Н.И. Речевое общение: Коммуникативно-прагматический подход / Н.И. Формановская. – М. : Русский язык, 2002. – 216 с.